

ההינדיק ובן המלך

פעמים רבות – מתוך אהבתו לסיפורים - סיפר רבי נחמן מברסלב סיפורים שהיה בהם רק פשט, ולא סוד. סיפור כזה הוא קרא 'סיפור פשוט'. כאן מבקש אני להציג (בהשמטות קצרות) סיפור שכלל אינו 'פשוט', סיפור ההינדיק. רבים התפעלו ממנו, ולמדו וחקרו אותו מפרספקטיבות שונות. אוסיף אליהם – ברשותכם – את הפרספקטיבה שלי.

"פעם אחת בן מלך אחד נפל לשיגעון, שהוא תרנגול הודו הנקרא 'הינדיק'. וצריך לישוב ערום תחת השולחן ולגרור חתיכות לחם ועצמות כמו הינדיק. וכל הרופאים נואשו מלעזור לו ולרפאו מזה. והמלך היה בצער גדול מזה. עד שבא חכם אחד ואמר: אני מקבל על עצמי לרפאותו!

והלך והפשיט גם כן את עצמו ערום וישב תחת השולחן אצל בן המלך הנ"ל, וגם כן גרר פרורים ועצמות. ושאלו בן המלך: מי אתה? ומה אתה עושה פה? השיב לו: ומה אתה עושה פה? אמר לו: אני הינדיק! אמר לו: אני גם כן הינדיק! וישבו שניהם יחד כך איזה זמן, עד שנעשו רגילים זה עם זה. ואז רמו החכם לבני הבית להשליך להם כתונות. ואמר החכם 'הינדיק' לבן-המלך: אתה חושב שהינדיק אינו יכול לילך עם כתונת? יכולים להיות לבושים כתונת ואף על פי כן יהא הינדיק, כי במקום אחד ראיתי הינדיק עס לבושים בכותונות. ולבשו שניהם הכותונות... ואחר איזה זמן רמו והשליכו להם מכנסיים... וכן עם שאר הבגדים. ואחרי-כן רמו והשליכו להם מאכלי-אדם מהשולחן. ואמר לו: אתה חושב שאם אוכלים מאכלים טובים איז מען קיין הינדיק נישט? (חדלת להיות הינדיק?) מ'קען עסן און אויך זיין אהינדיק! (אפשר לאכול טוב, ולהיות הינדיק) ואכלו. ואחר-כן אמר לו: אתה חושב, שהינדיק מוכרח להיות דווקא תחת השולחן? יכולים להיות הינדיק ולהיות אצל השולחן! וכן התנהג עמו עד שריפא אותו לגמרי".

מה משמעות הסיפור הזה? מנקודת מבטו של החכם התשובה לכאורה פשוטה, ורבים אחריו. לקח הסיפור הוא שעל המורה, המדריך, הרבי, להשתדל ולרדת למדרגתו של התלמיד כדי לדבר אתו "בגובה העיניים", ומשם להעלותו. ניתן לראות תופעה זאת בגישות הגותיות שונות. כך למשל בראשית החסידות שדברה על 'ירידת הצדיק', כלומר ירידת הרבי לעם הצריך לו. זו כשלעצמה דוגמה יפה, אלא שלדעתי היא תרחיק אותנו ממה שנדמה לי היא השאלה הבסיסית של הסיפור, והרבה מאוד אנשים שואלים אותה. האמנם החכם החזיר את בן המלך למצבו האנושי? או רק ביית אותו כדי שיתנהג כאילו הוא בן אדם. אלא שזה רק פרק ראשון. אולי לא רק בן המלך עבר את המסלול הזה. אולי כל ילוד אישה נולד כחיה, והיה אמור להיות חיה כל ימי חייו, אילולי החינוך ונציגו, החכם המלווה את בן המלך מתחת לשולחן. וכאן מתעוררת השאלה הראשונה במלוא כוחה. אולי החינוך

אינו אלא מתודה לביית את האדם. לביית! כי המוסר על מכלול הערכים שבו, הוא חסר שורש כלשהו בנפש האנושית.

לכאורה הביקורת הזאת צודקת לחלוטין, אלא שנראה לי שהסיפור מציע תמונה שונה. גיבור הסיפור הוא לא רק הינדיק, אלא גם בן מלך, בן המלך ששכח את זהותו האמתית, אליה הוא חייב לחזור. אישיותו התעוותה. השיעורים שהוא מקבל מן החכם, המחנך האמתי, מהווים בעצם דוגמה מופלאה, של ניסיון להחזיר אותו למצבו האוריגינלי. האם אני קורא נכון את רבי נחמן? האם יש רמז לכך? כן. הרמז מצוי בסיפור י"א מאוסף הסיפורים הקלאסיים של רבי נחמן: 'בן המלך ובן השפחה'. הסיפור ההוא שואל שוב בשפה אחרת, על שאלת ההינדיק, שהפך כאן לבן שפחה. הבנים התחלפו ביניהם כשהיו תינוקות. לכאורה זה חזרה ולא עוד! לא! בסיפור הבנים מתעורר ממד נוסף של העלילה. מה הרגשתינו האינטימית? האם אנו קופים ערומים, ללא שיער (או עם מעט שיער) או אולי בני עליון. מה העדות שאנו מסוגלים לתת על מעמדנו? האם האדם הוא בן שפחה שקיבל בלחץ הביות, מנהגים אציליים וערכי המוסר, שקיבל תרבות ללא נחת. או אולי הוא בן מלך, יציר כפיו של מלך מלכי המלכים, הקב"ה, שחוזר לפנימיותו ושמה מוצא את זהותו האמתית, את התרבות. ושוב, החינוך לא מביית, אלא אמור להחזיר לאדם את זהותו האוטנטית, את היותו בן-מלך, הסובל מתסביכים ואשליות. אגב, המשך הסיפור על שני הבנים הוא מעניין ומרתק, אך לא פשוט להבנה. לפנינו חיבור קבלי שלם, שמחכה שנבין אותו.

שתי הקריאות מחזירות אותנו לשאלתנו הראשונה. מהו האדם? הינדיק או בן-מלך? אך הוא שואל זאת מפרספקטיבה פנימית. מה קורה בעולמנו האינטימי? הכפיה והחרות, התרבות והנחת, נלחמים ביניהם. האם צדק פרויד כשקרא לספרו החשוב, 'תרבות ללא נחת'. בלי תרבות העולם ייהרס, ואנו מוכרחים לשלם על קיומו ב'נחת'. ואולי, שני הדגמים בתוכנו. יש הנולדים הינדיקים ויש הנולדים בני מלך, כמו שאמרו רבים וטובים, שלא הרגישו את הגזענות האיומה המפעמת בגישה זאת? או שמא, בצורה בלתי מודעת, בנוסף לחכם, רבים הם המומחים היורדים אל מתחת לשולחן, ועובדים כדי להפוך את בן-המלך להינדיק, במעין חינוך מהופך. שאיפתם של חז"ל והחסידות, שהגיעה לשיאה במשנתו של הראי"ה קוק, הייתה להגיע למדרגת הפנמה שיביא את האדם לעשות את הטוב מעבר לכפייה. והם האמינו שתתכן התפתחות פנימית זאת. בלשון החסידים בשני מצבים לפנינו, 'אַתְּכִפֵּיא' ו'אַתְּהִפְכָּא'. 'אַתְּכִפֵּיא' (השימוש בכח הכפייה הנפשית בעולמנו הפנימי) תהפוך ל'אַתְּהִפְכָּא' (היפוך הלב בעולם פנימי זה). מה שקודם היה כפייה הופך עתה לרצון ולאהבה. עלינו להשיג תוך עבודה קשה, את מה שלא ניתן לנו מלכתחילה. רק אז יסתיים המאבק בין ההינדיק לבין בן-המלך, ונשיג תרבות עם נחת. כן יהי רצון.